

УДК 338.43 (477)

Ж. Д. Аннілогова,
к. е. н., Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

КРИТЕРІЇ І ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ СТІЙКОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Визначено умови стійкої діяльності фермерського господарства. Досліджено показники стійкості фермерських господарств.

The terms of proof activity of farmer economy are certain. The indexes of firmness of farmer economies are explored.

Ключові слова: економічна стійкість, критерії, показники, фермерські господарства.

ВСТУП

В умовах функціонування фермерського господарства, що існує за рахунок власних ресурсів, кінцевий результат виробництва цілком визначається рівнем використання виробничого потенціалу. Стійкість роботи такого господарства буде залежати від того, наскільки його варіант використання виробничого потенціалу буде наближений до оптимального і як точно буде врахований вплив конкретних зовнішніх умов і факторів.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

- визначити умови стійкої діяльності фермерського господарства;
- дослідити показники стійкості фермерських господарств.

РЕЗУЛЬТАТИ

Критерієм стійкості фермерського господарства є його прибутковість. Об'єктивність цього критерію визначається не тільки тим, що прибуток — природна мета фермера, але і тим, що без нього неможливо нормальний розвиток його господарства. За рахунок отриманого прибутку фермерське господарство цілком задовольняє споживчі потреби родини, створює страховий фонд, веде розширене виробництво.

Прибуток фермерського виробництва визначається як різниця між виручкою від реалі-

зації продукції і послуг і витратами фермерського виробництва. У загальному вигляді він обчислюється за формулою (1):

$$W = (ТП + Д) - ВВ - П \quad (1),$$

де: ТП — вартість реалізованої продукції, грн.;

Д — інші доходи, грн.;

ВВ — витрати виробництва, грн.;

П — податки, карбованців.

Вартість товарної продукції знаходиться з вираження (2):

$$ТП = Q_i \times I_{j,i} \quad (2),$$

де Q_i — обсяг реалізованої продукції i -го виду;

$I_{j,i}$ — ціна реалізації i -го виду продукції.

У цілому грошові надходження фермерського господарства формуються як за рахунок власної господарської діяльності (виручка від реалізації виробленої сільськогосподарської продукції, продуктів її переробки, виконаних робіт і послуг, торгово-посередницької діяльності, виручка від реалізації основних засобів і здачі їх в оренду), так і за рахунок різних видів прямої і непрямой підтримки: з боку держави (компенсації по звичайних позичках, повернення податку на додану вартість по реалізованій

тваринницькій продукції заготівельним організаціям, довгострокові і короткострокові кредити), матеріальної допомоги від асоціацій фермерських господарств і інших юридичних і фізичних осіб.

Витрати виробництва фермерського господарства є економічною категорією, що визначає грошове вираження витрат фермера на виробництво і збут продукції. Динаміка витрат виробництва зв'язана як з динамікою цін, так і зі змінами пропозицій та попиту.

У витрати виробництва при спеціалізації на рослинницькій продукції входять наступні статті витрат: орендна плата за використання споруджень і будівель, тварин; амортизація тракторів, автомобілів, сільськогосподарських машин устаткування; вартість насіння; вартість мінеральних і органічних добрив, хімічних засобів захисту рослин; вартість паливних мастильних матеріалів, електроенергії, інших видів палива; вартість малоцінних матеріалів; відсотки по кредиту; інші витрати.

При тваринницькій спеціалізації в статті витрат виробництва додатково входять вартість усіх видів кормів, витрати на запліднення худоби, ветеринарне обслуговування.

Витрати виробництва поділяються на постійні і змінні. До постійних відносяться витрати, що не залежать від динаміки обсягів виробництва. Це амортизаційні відрахування, відсотки за кредити, страхові платежі, орендна плата. До змінних відносяться витрати на оплату праці, корми, паливо-мастильні матеріали, насіння, електроенергію й інші, залежні від обсягів виробництва.

Попередній розрахунок витрат виробництва дозволяє фермеру-підприємцю спланувати надходження коштів.

Вважається, що існують чотири основних методи підвищення прибутковості фермерського господарства при відповідних змінах постійних витрат чи при незмінній їхній величині:

- збільшення валової продукції при незмінних постійних витратах унаслідок підвищення врожайності, якості продукції, поліпшення маркетингу з метою підвищення цін;
- збільшення валової продукції при збільшенні постійних витрат;
- скорочення постійних витрат при колишньому рівні валової продукції унаслідок підвищення рівня механізації робіт;
- зниження валової продукції при зниженні постійних витрат виробництва [1, 2, 3].

Витрати виробництва змінюються зі зміною пропозицій та попиту на засоби виробництва.

Відстеження витрат на виробництво дозволяє фермеру визначити поріг безпеки чи крапку безбитковості, рівню сумі постійних і змінних витрат, що дозволяють вести просте відтворення.

При визначенні доходу фермерського господарства повинні враховуватися витрати на особисті потреби членів родини (ремонт, зміст, найм житлових приміщень, витрати на харчування, одяг, паливо, транспорт, медичні послуги й ін.).

У підсумку чистий дохід фермерського господарства визначається за формулою (3):

$$\text{ЧД} = \text{W} + \text{ПБ} - \text{ВС} \quad (3),$$

де ПБ — побічні доходи родини;

ВС — витрати, зв'язані з утриманням родини.

Крім абсолютних величин доходу визначають також і питомі показники підвищення економічної стійкості стабільного розвитку фермерських господарств. Держава повинна проводити політику протекціонізму, спрямовану на посилення економічної підтримки малих сільськогосподарських підприємств і, насамперед, вводити в практику цільове пільгове кредитування на розширення виробництва.

Стійкість роботи фермерського господарства відбивається відповідністю між обсягами ресурсів і обсягами потреб. При цьому необхідно враховувати, що, по-перше, у задоволенні потреб бере участь не тільки продукція поточного виробництва, але і створені раніше резерви і запаси, інші надходження. По-друге, не вся продукція, вироблена в даному періоді, доходить до споживача: на різних ділянках технологічного процесу виникають втрати. Визначена частина продукції йде на формування різних фондів, наприклад, насінневих фондів, страхових запасів. Частина сільськогосподарської продукції піддається природному збитку.

У підсумку одержуємо вираз (4):

$$\text{P} = \text{ПРО} + \text{РФ} - \text{У} \quad (4),$$

де Р — ресурси; ПРО — продукція поточного виробництва; РФ — резервні фонди, сформовані з продукції поточного виробництва; У — утрати, що виникають у процесі відтворення.

В умовах розвинутого ринкового господарства існують два способи визначення величини потреб: у той час як ринок реагує тільки на пла-

тоспроможний попит, суспільне відтворення у своїй найбільш загальній формі повинне бути орієнтовано на споживчий попит. А оскільки рівні платоспроможного і споживчого попиту можуть дуже істотно розходяться, то показники стійкості повинні відбивати рух матеріально-речовинних і вартісних пропорцій процесу відтворення й обчислюється як у вартісній, так і в натуральній формі.

Ступінь задоволення потреб виражається наступною формулою (5):

$$K_i = P_i / \Pi \quad (5),$$

де K_i — ступінь задоволення i -го виду потреби;

P_i — обсяг ресурсів i -го виду продукції,

Π — обсяг потреби в i -тому виді продукції.

Коефіцієнт K_i — відображає стан пропорційності між обсягами ресурсів і обсягами потреб у визначений момент часу.

На практиці неможливо досягти повного збігу потреб і ресурсів. У кращому випадку вони будуть приблизно рівні і тоді K_i наближується до "1". Розвиток економічної структури буде вважатися стійким при незначному відхиленні K_i від "1".

Розглянемо випадок, коли ресурси перевищують потреби. На рівні господарства при наявності розвиненої інфраструктури надлишок ресурсів може не тільки не підривати, а навпаки, сприяти підвищенню стійкості. Наприклад, за рахунок надлишку зерна, здатного до тривалого збереження, при наявності зерносховищ, можна закласти резервні фонди; частину продукції реалізувати державі, підприємствам комбікормової промисловості, спиртозаводам тощо; здійснити форвардну операцію; реалізувати за бартером зерно — на концентрований корм чи іншу потрібну продукцію; використовувати на корм худобі у своєму господарстві, відмовившись від покупних кормів і ін.

Трохи інакше обстоїть справа з надлишками швидкопсувної продукції, наприклад, цукрового буряка, овочів, фруктів. Тут надлишок виробленої продукції створює визначені труднощі: додаткові витрати праці, техніки, транспорту, втрати в процесі збереження тощо. Ясно, що в цьому випадку стійкість відтворення буде реалізовуватися з меншою ефективністю.

Коли при належному задоволенні потреб надлишок ресурсів здобуває такі розміри, що згодом піддаються моральному і фізичному старінню, псуванню і ресурс утрачає внаслідок

цього своєї споживчі якості, то це вже може стати проявом нестійкості відтворення.

Стійкість роботи фермерського господарства можна підтвердити також показниками:

— динаміки обсягу виробництва профілюючого продукту;

— продуктивністю праці і показниками, що характеризують інтенсивність виробництва (врожайність, продуктивність худоби і птиці);

— співвідношенням витрат виробництва на найважливіші види виробленої продукції за цінами на аналогічні продукти;

— станом матеріально-технічної бази виробництва;

— ресурсоемністю виробництва найважливіших видів продукції.

При переході до ринку важливим стає визначення не виробничої, а фінансової ефективності виробництва, тому що первісною задачею будь-якого підприємства, стає не тільки виробництво продукції, скільки її реалізація, здатність відновляти виробничий процес у колишніх чи більших масштабах, підтримка фінансової стабільності, фінансової стійкості підприємства.

Показники фінансової стійкості фермерських господарств визначаються за допомогою коефіцієнтів: співвідношення власних і позикових засобів, забезпеченості власними оборотними коштами, платоспроможності.

ВИСНОВКИ

Умови стійкої діяльності фермерського господарства у даний час можна поділити на макроекономічні, природно-економічні, соціально-економічні. При цьому стійкість фермерських господарств визначається рівнем їх ресурсозабезпеченості, розміром одержуваного ними доходу, їхньою платоспроможністю.

Література:

1. Ціни, витрати, прибутки агровиробництва та інфраструктура продовольчих ринків України / За ред. О.М. Шпичака. — К.: ІАЕ, 2000. — 585 с.

2. Методичні рекомендації з організації та ведення бухгалтерського обліку в фермерських господарствах // Все про бухгалтерський облік. — 2006. — №77 (623). — С. 53—63.

3. Проблеми реалізації технічної політики в аграрному комплексі / Я.К. Білоусько, А.В. Бурилко, В.О. Галушко та ін. — К.: ННЦ "ІАЕ", 2007. — С. 38.

Стаття надійшла до редакції 03.06.2009 р.